

Соціальне сирітство як науково-теоретична категорія

Фрідріх Ніцше вважав головною, визначальною властивістю історії її періодичне повторення, рух по колу. Проблема дитячої безпритульності вже в котрий раз торкається української спільноти, і знову ми постаємо перед нею незахищеними та безпорадними, ніби чуємо про це вперше, і не було далеких 20-30-х рр., післявоєнних 40-х. В літературі не існує чіткого, спільного для всіх науковців визначення категорії безпритульності. Крім багатства термінів, якими позначають це явище, проблема ускладнюється відмінностями в підходах до їх тлумачення, розуміння причин, що їх викликають та обставин, що їх супроводжують.

Невизначеність даного поняття, його багатозначність не дає можливості структурувати об'єкт, вивчити його різноманітні прояви та виробити стратегію профілактики та подолання цього соціального явища.

Через відсутність чіткого наукового визначення поняття дитячої безпритульності, а також нестачу спеціалістів та науковців в цій “новій” для України проблемі, діти вулиці переважно розглядаються як суспільне, соціальне явище. Громадськість, а за нею і преса часто відокремлюють дану категорію дітей від інших, “благополучних” лише за зовнішніми ознаками: це діти, які заробляють на проживання жебрацтвом і крадіжками, бродяжать тощо.

При підході до визначення поняття “безпритульність” з точки зору соціального явища, увага акцентується на середовищі, на соціальних умовах, які формують це явище. Тоді поняття “безпритульність” повинно включати в себе перелік обставин, характерних рис середовища, у яких дитина опинилася в такому стані; тоді, відповідно, види бездоглядності визначаються залежно від наявності або відсутності у цьому середовищі тих чи інших причин, чинників. Тоді діти вулиці - це діти, які:

* залишилися без батьківського піклування і місця проживання;

* мають сім'ю, але тимчасово втратили з нею зв'язки;

* мають житло і сім'ю, але протягом дня перебувають на вулиці.

Таким чином, категорію дітей вулиці розглядають у загальному плані. Головною ознакою, за якою дитину відносять до категорії дітей вулиць є факт її перебування на вулиці більшу частину доби (3). При соціальному тлумаченні поняття бездоглядності вихідним показником, за яким класифікують дітей, є відсутність певних умов для розвитку дитини. Так, Семен Гончаренко в Українському педагогічному словнику (4) наступним чином визначає явище дитячої бездоглядності:

Бездоглядність дитяча - відсутність у дітей та підлітків постійного місця проживання, певних занять, сімейного чи державного піклування й систематичного виховного впливу внаслідок втрати батьків, залишення сім'ї, втечі з виховного закладу та інших причин.

А.Г. Зінченко, головний спеціаліст УДЦССМ, поняття безпритульності та бездоглядності вважає тотожними і характеризує їх відсутністю у дитини сукупності сприятливих умов для фізичного, духовного та інтелектуального розвитку.

Я вважаю, що таке розуміння цієї проблеми звужує її, оскільки закликає до вирішення лише економічних проблем країни загалом та матеріальних потреб певної сім'ї або дитини зокрема.

На противагу безпритульності як суто соціальному явищу, що обмежує діапазон проблем, які потребують розв'язання, психологи трактують це поняття по-іншому, іноді навіть дуже широко. Існують відмінності і в позначенні цього явища. Так, замість термінів “безпритульність”, “бездоглядність” та “діти вулиці”, які, до речі, вживаються лише в соціальному значенні, при психологічному підході до проблеми вживають

поняття “суспільне сирітство”. Різницю понять легко зрозуміти при допомозі словника російської мови С.І. Ожегова:

“Беспризорный - 1. Лишенный присмотра. 2. Бездомный, живущий на улице” (6, с.45)

“Сиротство - состояние сироты, одиначество”(6,с 661)

При психологічному трактуванні поняття “суспільне сирітство” враховують саме суб’єктивні відчутті дитини, коли вона відчуває себе самотньою.

Соціальні сироти - це діти, яким не вистачає близького емоційного зв’язку з батьками, у взаємних стосунках переважає холод, байдужість, а іноді навіть ворожість (1). Й. Мацяшкова (1) вважає, що критерій віднесення до суспільних сиріт дитини на підставі того, що вона відчуває себе самотньою не є дуже переконливим. Найперше тому, що високі суб’єктивні почуття можуть бути неадекватними дійсності, в якій знаходиться дитина; по-друге, дитина дійсно самотня може не усвідомлювати свою ситуацію. Важко також відносити до однієї категорії суспільних сиріт дітей, котрі живуть з батьками, і дітей, котрі перебувають в опікунських закладах.

Головними причинами, що призводять до виникнення цього явища і які признають всі, хто займаються проблемою дітей вулиць є негаразди в сім’ї, сімейному вихованні, які штовхають дітей до складного життя на вулиці. Тому з точки зору педагогіки визначальним при розумінні поняття соціального сирітства є виховний вплив середовища, в якому опиняються діти. Це дає змогу сформулювати педагогічний підхід до визначення поняття:

суспільні сироти - це діти, котрі виховуються поза власною сім’єю і позбавлені достатнього чи частого, систематичного і інтенсивного контакту з батьками.

Як це не дивно, педагогічного тлумачення, як і взагалі такої проблеми в підручниках з педагогіки не знайдеш. В кращому випадку посібники з педагогіки пропонують студентам наступні категорії “складних” дітей:

- * важковиховувані діти;
- * педагогічно занедбані діти;
- * фрустровані підлітки;
- * підлітки –деліквенти;
- * підлітки - правопорушники;
- * неповнолітні злочинці,

а також методи їх перевиховання, які в основному базуються на власному прикладі та терпінні.

Це тим більше дивно, що проблеми соціальних сиріт повинні вивчатися в педагогічних закладах освіти.

Отже перед науковцями зараз стоїть 2 завдання:

- серед розмаїття термінів обрати найдоцільніший, що якнайкраще передає зміст поняття;
- дати означення цьому поняттю з точки зору педагогіки, виділити педагогічний підхід до розуміння терміну і явища.

Список використаної літератури.

1. Бадора Сільвія. Теорія і практика опікунства в Польщі. - Івано-Франківськ, 2000.
2. Василькова Ю.В., Василькова Т.А. Социальная педагогика: Курс лекций: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. - 2-е изд., стереотип. - М.: Изд. центр "Академия", 2001. - 440 с.
3. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку/ Вайнола Р.Х., Капська А.Й., Комарова Н.М. та ін. - К.: Академпрес, 1999.
4. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник. - Київ: Либідь, 1997.- 376 с.
5. Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога.- М.: ТЦ «Сфера», 2001. – 480 с.

6. Ожегов С.И. Словарь русского языка. Издание десятое, стереотипное. / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: Изд-во «Советская энциклопедия», 1973.
7. Социальная педагогика: Курс лекций/ Под общ. ред. М.А. Галагузовой. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000, - 416 с.
8. Технології соціально-педагогічної роботи: навчальний посібник / За заг ред. проф. А.Й. Капської. – К., 2000, - 372 с.
9. Технологии социальной работы: Учебник под общей редакцией проф. Е.И. Холостовой. - М.: ИНФРА-М, 2001.- 400 с. - (Серия “Высшее образование”).
10. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. - К.: Видавничий центр “Академія”, 2000.- 344 с. (Альма-матер).